

*Т. О. Шматковська,
к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк*

ДО ПРОБЛЕМАТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Tatjana O. Shmatkovska,
Ph.D. in Economics, Associate Professor of Department of accounting and audit,
Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk*

TO ISSUES ENSURE PROFITABILITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

В статті окреслено підходи щодо трактування економічної сутності прибутковості діяльності підприємства. Визначено та окреслено характеристики функцій прибутку. Розглянуто картограму щодо групування регіонів України за середньою величиною прибутку (збитку) від виробництва сільськогосподарської продукції в ретроспективі. Визначено фактори забезпечення зростання прибутковості функціонування та окреслено вплив окремих із них. Обґрунтовано комплекс наукових підходів щодо забезпечення прибутковості функціонування сільськогосподарських виробників, кожен із яких характеризує один або сукупність аспектів управління прибутком підприємства. Окреслено сутність організаційно-економічного механізму забезпечення прибутковості сільськогосподарських виробників. Надано обґрунтування шляхів забезпечення прибутковості сільськогосподарських підприємств.

The article considers the approaches to interpretation of the economic essence of the profitability of the enterprise. Characteristics of profit functions defined in article. Considered the cartogram of grouping of regions of Ukraine, based on the average value of profit (loss) from agricultural production in retrospect. Factors for ensuring growth of profitability of activity of the enterprise defined in article. The article substantiates the complex of scientific approaches to ensure profitable operation of agricultural producers, each of which reflects or characterizes one or combination of aspects of profit management. The essence of organizational-economic mechanism of providing of profitability of activity of agricultural producers defined in article. The article describes the ways to ensure profitability of agricultural enterprises.

Ключові слова: *прибутковість, функції прибутку, фактори прибутковості, організаційно-економічний механізм прибутковості, картограма групування за прибутком.*

Key words: *profitability, the profit functions, the factors of profitability, the organizational and economic mechanism of profitability, cartogram groups for profit.*

Постановка проблеми. Забезпечення прибутковості – основна мета функціонування будь-якого господарюючого суб'єкта. В умовах ринкових відносин подальша ефективність діяльності підприємства знаходиться у

тісному взаємозв'язку із раціональним формуванням та розподілом отриманих в попередніх періодах результатів функціонування.

Невизначеність загальноекономічної ситуації, зміни законодавчої системи негативно впливають на формування прибутковості підприємств та призводять до збільшення ризику неефективності їх функціонування. В цих умовах важливим завданням кожного підприємства є адаптація до нестабільного ринкового середовища та постійних змін ринкової кон'юнктури. Сформовані реалії вимагають від менеджменту господарюючих суб'єктів достатнього володіння теоретичними та практичними навичками щодо можливості реалізації резервів забезпечення прибутковості функціонування та диверсифікації джерел формування прибутку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження теоретичних та практичних аспектів забезпечення прибутковості діяльності підприємств наведено в працях таких вчених, як: Зубков Д. О. [4], Огійчук М. Ф. [8], Мочерний С. В. [6], Хмелевський О. В. [13], Цал-Цалко Ю. С. [14], Денесенко Л. О. [3], Кучерявенко Ю. О. [3], Ткаченко Т. П. [12], Чернудубова Е. В. [15] та інших.

Постановка завдання: дослідження економічної сутності прибутковості та розробка і обґрунтування прикладних рекомендацій щодо забезпечення прибутковості діяльності сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Поняття прибутковості трактується авторами у різних інтерпретаціях, проте усі наголошують на тому, що прибутковість пов'язана із отриманням прибутку.

Так, на думку Огійчука М. Ф. прибутковість можна визначити як вид ефективності, що характеризує результативність діяльності економічних систем. Основною особливістю таких систем є вартісний характер засобів (видатків, витрат) досягнення цілей (результатів), а в деяких випадках і самих цілей (отримання прибутку) [8].

Професор Мочерний С. В. вважає, що прибутковість суб'єкта слід розглядати у двох вимірах: по-перше, як прибутковість усього підприємства щодо всього авансованого капіталу, яка визначається нормою прибутку: відношенням річного прибутку до авансованого капіталу; по-друге, як прибутковість виготовлення окремої партії товарів, яка вимірюється відношенням прибутку до собівартості товарів [6, с.335].

Хмелевський О. В. визначає прибутковість як стан підприємства, що вказує на його здатність здійснювати рентабельну діяльність, забезпечувати платоспроможність, генерувати прибуток, на основі чого забезпечувати стабільність зростання та майбутній інноваційно-інвестиційний розвиток [13, с.50-51].

Згідно із Національним стандартом бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», прибуток – це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати [7].

Прибуток – це водночас найпростіша та найскладніша категорія ринкових відносин. Її простота проявляється у тому, що вона є основним мотивом

підприємницької діяльності взагалі, а складність – у великій кількості факторів, що прямо чи опосередковано впливають на її величину [9].

Вважаємо за доцільне розкрити сутність прибутку через функції, реалізацію яких він забезпечує:

- розподільча функція, яка забезпечує вибір підприємницької діяльності серед альтернативних варіантів. Вона здійснюється утворенням фондів грошових засобів, які забезпечують фінансування прийнятих до реалізації програм. Це надає можливість підтримувати оптимальну структуру капіталу і мінімізує ризик банкрутства;

- стимулююча функція прибутку спрямована на зниження витрат виробництва запровадженням інновацій, що збільшує можливості розширення виробництва і зростання масштабів бізнесу;

- індикативна (інформаційна) функція забезпечує підприємство інформацією з одного боку, про оцінку його діяльності, а з іншого - про наповненість ринку товаром, даючи тим самим економічний сигнал про необхідність збільшувати чи зменшувати обсяги його виробництва [10].

Необхідно зауважити, що сільське господарство є одним із форм ведення господарської діяльності з підвищеним ступенем ризику, який пов'язаний із особливостями технологічного процесу, а зокрема з неконтрольованими змінами впливу зовнішніх факторів, таких як природнокліматичні умови. Також вагомою є залежність сільського господарства від сезонності, що робить діяльність сільськогосподарських підприємств залежною від ймовірності виникнення непередбачуваних обставин, що в свою чергу впливає на величину та обсяги результативності їх функціонування.

Зокрема розподіл сільськогосподарських підприємств в регіональному розрізі за критерієм прибутковості функціонування від виробництва сільськогосподарської продукції в середньому за 2005 – 2009 рр. наведено на картограмі, що забезпечує візуалізацію подачі інформації (рис. 1).

Прибуток (збиток) від виробництва
сільськогосподарської продукції, тис. грн.

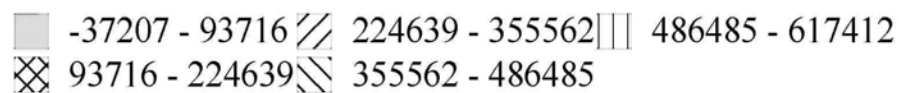

Рис. 1. Картограма групування регіонів України за величиною прибутку (збитку) від виробництва сільськогосподарської продукції, в середньому за 2005 – 2009 рр.*

*Джерело: [2].

Сформований розподіл сільськогосподарських підприємств України за показником прибутку в розрізі регіонів є свідченням того, що на значній території України в даному періоді підприємства мали досить низький рівень прибутковості від -37,2 до 93,7 млн. грн. (8 регіонів) та наблизений до низького – від 93,7 до 224,6 млн. грн. (10 регіонів). Таким чином, сформована ситуація потребує розробки та практичної реалізації комплексу дієвих заходів щодо забезпечення належного рівня прибутковості їх функціонування.

Зауважимо, що фактори, які впливають на прибутковість діяльності підприємства в економічній теорії поділяються на внутрішні та зовнішні.

Внутрішні фактори – це умови, які склались в межах безпосередньо самого підприємства і які можна проконтролювати та здійснити вплив на їх формування (рис. 2).

Рис. 2. Внутрішні фактори щодо забезпечення зростання прибутковості підприємства*

*Джерела: [5].

Так, одним із способів збільшити прибутковості сільськогосподарських підприємств є зростання ціни та зменшення собівартості. Проте, таке зменшення собівартості не повинно вплинути на якість продукції, а збільшення ціни – на вподобання споживачів. Разом з тим, пошук нових ринків збуту здійснює суттєвий вплив на прибутковість функціонування будь-якого господарюючого суб'єкта [5].

Додатковим фактором є – ділова репутація підприємства, що формується залежно від якості продукції, швидкості виконання розрахунків з постачальниками, формування вдалої цінової політики тощо.

Зовнішні фактори впливу на прибутковість – це умови, які не утворені на підприємстві і які проконтролювати важко. До них безпосередньо можна віднести: природні умови; транспортні умови; інфраструктура ринку; кон'юнктура ринку; ціни на виробничі запаси; конкуренція на ринку; інфляційні тенденції тощо [11].

Максимізація прибутку досягається у взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів забезпечення прибутковості. Основна вимога максимізації прибутку – прибутковість кожної одиниці продукції [4]. Виробництво кожної додаткової одиниці продукції збільшує обсяг на величину граничних витрат, але одночасно підвищується і загальний дохід – на величину граничного доходу. Доки граничний дохід більше граничних витрат, прибуток у цілому підвищується, його гранична максимізація ще не досягнута і підприємство може збільшувати

обсяги виробництва. Таким чином, величина прибутку досягає максимуму при такому випуску продукції, при якому граничний дохід дорівнює граничним витратам.

Нами обґрунтовано комплекс наукових підходів щодо забезпечення прибутковості функціонування сільськогосподарських виробників (табл. 1), кожен із яких відображає або характеризує один або сукупність аспектів управління прибутком підприємства.

Таблиця 1

**Підходи щодо забезпечення прибутковості діяльності
сільськогосподарських підприємств**

Підхід	Характеристика
Системний	Прибуток підприємства розглядається як сукупність взаємозалежних елементів, що має вихід (мету), вхід, зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок.
Комплексний	Враховуються економічні, організаційні, соціальні, психологічні, а при необхідності й інші аспекти управління прибутком підприємства та їх взаємозв'язки.
Інтеграційний	Націлений на дослідження і посилення взаємозв'язків: а) між елементами прибутку; б) між стадіями формування і розподілу прибутку; в) між рівнями управління прибутком по вертикалі; г) між суб'єктами управління прибутком підприємства по горизонталі.
Маркетинговий	Передбачає орієнтацію інструмента управління прибутком підприємства на споживача. Пріоритети вибору критеріїв маркетингу: 1) підвищення якості об'єкта у відповідності до потреб споживачів; 2) економія ресурсів у споживачів за рахунок підвищення якості; 3) економія ресурсів у виробництві за рахунок фактора масштабу виробництва, науково-технічного прогресу.
Функціональний	Управління прибутком підприємства полягає в тому, що процес управління прибутком розглядається як сукупність функцій, які необхідні. Після встановлення функцій створюються кілька альтернативних об'єктів для виконання цих функцій і обирається той з них, що вимагає мінімум сукупних витрат за один цикл формування і розподілу прибутку.
Динамічний	Прибуток розглядається в діалектичному розвитку, розглядаються причинно-наслідкові зв'язки його формування, проводиться ретроспективний аналіз за 5-10 і більше минулих років і перспективний аналіз.

Відтворювальний	Орієнтований на постійне поновлення власного капіталу підприємства, причому, переважно розширене відтворення цього ресурсу.
Процесний	Розглядає функції управління як взаємозалежні. Процес управління є загальною сумою усіх функцій, серією безперервних взаємозалежних дій, спрямованих на управління прибутком підприємства.
Кількісний	Перехід від якісних оцінок прибутку до кількісних за допомогою математичних, статистичних методів, розрахунків, експертних оцінок, системи балів.
Адміністративного	Регламентация функцій, прав, обов'язків, нормативів якості, витрат, тривалості, елементів у нормативних актах (накази, розпорядження, вказівки, стандарти, інструкції, положення і т.п.) у процесі управління прибутком.
Ситуаційний	Концентрується на тому, що придатність різних методів управління визначається різною ситуацією.

Вважаємо, що прибутковість є настільки складною, інтегральною, багатоаспектною економічною категорією, яка характеризується високим ступенем залежності від впливу комплексу різних факторів, що система формування і розподілу прибутку повинна максимально враховувати всі перераховані підходи, однак особливу увагу слід приділити комплексному, системному та ситуаційному їх компонентам.

На нашу думку, вдале використання організаційно – економічного механізму надає можливість сформуванню передумови для забезпечення прибутковості функціонування підприємницьких структур, зокрема й в сільськогосподарському виробництві.

Так, при формуванні організаційно-економічного механізму виділяють комплекс важелів впливу. Зокрема економічні важелі включають: інноваційно-інвестиційні заходи, фінансово-кредитний механізм регулювання, страхування та оподаткування, ціноутворення, мотиваційний механізм, засоби стимулювання на шляхи підвищення конкурентоспроможності підприємства (рис. 3).

Сутність організаційно-економічного механізму забезпечення прибутковості сільськогосподарських підприємств полягає у розробці та імплементації державою таких умов для ефективного їх функціонування, мінімальний вплив яких полягає у забезпеченні максимально малого втручання контролюючих органів в діяльність підприємницьких формувань.

Рис.3. Схема формування організаційно-економічного механізму забезпечення прибутковості підприємств*

*Джерела: [12; 1, с. 75].

Висновки. На нашу думку, початковим етапом та невід'ємною складовою забезпечення прибутковості діяльності підприємств є визначення функцій прибутку, факторів його формування та обґрунтування підходів щодо прибутковості їх функціонування. На нашу думку, вдала імплементація складових організаційно – економічного механізму є досить суттєвою умовою у забезпеченні формування прибутковості сільськогосподарської діяльності. Вважаємо, що лише за умови глибинного та системного дослідження сутності окреслених нами компонентів формування прибутковості на кожному окремому господарюючому суб'єкті, вдасться досягти оптимальних результатів ефективності його функціонування та забезпечити їх стабільне зростання в перспективі.

Список використаних джерел.

1. Гудак В. В. Організаційно-економічний механізм забезпечення доходності сільськогосподарського виробництва: суть та особливості / В. В. Гудак // Сталий розвиток економіки. – 2011. - № 2. – С.73-77.
2. Гуцаленко Л. В. Кластерний аналіз території України за ключовими показниками прибутковості сільськогосподарських підприємств / Л. В. Гуцаленко // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія : Економічні науки. – 2011. – том 3, № 2 (53).– С. 172 – 180.
3. Денисенко Л. О. Шляхи поліпшення процесу управління прибутком на підприємстві / Л. О. Денисенко, Ю. О. Кучерявенко // Вісник Київського

національного університету технологій та дизайну. – 2014. - № 1. – С. 145-153. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vknutd_2014_1_23.pdf

4. Зубков Д. О. Планування підвищення прибутковості діяльності підприємства в ринкових умовах / Д. О. Зубков // Руснаука. – 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/36_PWMN_2010/Economics/76729.doc.htm

5. Мамонтова А. О. Підвищення прибутку підприємства комплексним методом / А. О. Мамонтова // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Збірник наук. пр. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – 2009. - № 6 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/vestnik/Технічний_прогрес_та_ефективність_виробництва/2009/6/9_Mamantova.pdf

6. Мочерний С. В. Політична економія : навч. посіб. / С. В. Мочерний, Я. С. Мочерна. – 2-ге вид. ; випр. і доп. – К. : Знання, 2007. – 684 с.

7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 19. – 97 с.

8. Огітчук М. Ф. Суть прибутку та підходи до методики його визначення / М. Ф. Огітчук // Економіка АПК. – 2009. - № 6. – С. 31-45.

9. Омельченко К. Ю. Підвищення прибутковості підприємств хлібопекарної промисловості з використанням антиінерційної факторної моделі розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.00.04 "економіка та управління підприємствами (харчова промисловість)" / Омельченко Ксенія Юріївна – Київ, 2010. – 22 с.

10. Пилипчук О. В. Прибуток як узагальнений показник господарсько-фінансової діяльності підприємства / О. В. Пилипчук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. - № 2. – С. 103 – 107.

11. Романова Т. В. Чинники, що впливають на збільшення прибутку підприємств України у сучасних умовах / Т. В. Романова // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". – 2015. - №4 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3976>

12. Ткаченко Т. П. Організаційно-економічний механізм забезпечення прибутковості підприємства / Т. П. Ткаченко // Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". – 2014. - № 11. – С. 192-197. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/evntukpi_2014_11_32.pdf

13. Хмелевський О. В. Оцінка якості прибутковості в інноваційно-інвестиційному розвитку підприємств машинобудування / О. В. Хмелевський // Економіст. – 2008. – №3. – С.50-53.

14. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз : підручник / Ю. С. Цал-Цалко. – К., «ЦУЛ», 2008. – 235 с.

15. Чернодубова Е. Инструменти адаптивного фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємств / Е. Чернодубова // Фінанси, банки, інвестиції : науковий вісник. – 2013. – № 3. – С. 44–48.

References.

1. Hudak, V. V. (2011), *Orhanizatsijno-ekonomichny mekhanizm zabezpechennia dokhidnosti sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva: sut' ta osoblyvosti* [Organizational-economic mechanism of ensuring the profitability of agricultural production: the essence and characteristics], *Stalyj rozvytok ekonomiky*, vol. 2, pp. 73 – 77.
2. Hutsalenko, L. V.(2011)), *Klasternyj analiz terytorii Ukrainy za kliuchovymy pokaznykamy prybutkovosti sil's'kohospodars'kykh pidpryemstv* [Cluster analysis in Ukraine by the key indicators of agricultural producers], *Zbirnyk naukovykh prats' VNAU. Seriya : Ekonomichni nauky*, vol. 3, no.2 (53), pp. 172 – 180.
3. Denysenko, L. O., Kuchekyavenko, Yu. O. (2014),), *Shliakhy polipshennia protsesu upravlinnia prybutkom na pidpryemstvi* [Ways to improve process management in the enterprise profit], *VISNYK KNUT*, vol.1, pp. 145 – 153.
4. Zubkov, D. O. (2010), *Planuvannia pidvyschennia prybutkovosti diial'nosti pidpryemstva v rynkovykh umovakh* [Planning to increase profitability of the enterprise in market conditions], available at: http://www.rusnauka.com/36_PWMN_2010/Economics/76729.doc.htm (Accessed 04 Jan 2016).
5. Mamontova, A. O. (2009)), *Pidvyschennia prybutku pidpryemstva kompleksnym metodom* [Increase of enterprise profit by a complex method], *Zbirny`k nauk. pr. Tematy`chny`j vy`pusk: Texnichny`j progres i efekty`vnist` vy`robny`cztva*, [Online], vol . 6, available at: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Naukova_periody`ka/vestnik/Texnichny`j progres ta efekty`vnist` vy`robny`cztva/2009/6/9_Mamantova.pdf (Accessed 04 Jan 2016).
6. Mochernyj, S. V. (2007) *Politychna ekonomiiia* [Politychna ekonomiiia], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
7. The Ministry of Finance of Ukraine (2013), National provision (Standard) 1 "General Requirements for Financial Reporting", *Oficijnyj visnyk Ukrayiny*, vol. 19., p. 97.
8. Ohijchuk, M. F. (2009), *Sut' prybutku ta pidkhody do metodyky joho vyznachennia* [The essence of profits and approaches to methods of its definition], *Ekonomika APK*, vol.6, pp. 31-45.
9. Omel`chenko, K. Yu. (2010), “Increasing profitability of the baking industry using anti inertial factor model of development”, Ph.D. Thesis, Global economy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
10. Pylypchuk, O. V. (2010), “Profit as a general indicator of the economic and financial activity”, *Naukovyj visnyk NLTU Ukrayiny*, vol.2, pp. 103 – 107.
11. Romanova, T. V. (2015), “Factors affecting the increase in profits of enterprises Ukraine in modern conditions”, *Efekty`vna ekonomika*, [Online], vol. 4,

available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3976> (Accessed 04 Jan 2016).

12. Tkachenko, T. P. (2014), *Orhanizatsijno-ekonomichnyj mekhanizm zabezpechennia prybutkovosti pidpryiemstva* [Organizational-economic mechanism of ensuring profitability of enterprise], *Ekonomichnyj visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivs'kyj politekhnichnyj instytut"*, vol. 11, pp. 192-197.

13. Khmelevs'kyj O. V. (2008), *Otsinka iakosti prybutkovosti v inovatsijno-investytsijnomu rozvytku pidpryiemstv mashynobuduvannia* [Quality assessment of profitability of innovation and investment development of machine building enterprises], *Ekonomist*, vol. 3, pp. 50-53.

14. Tsal-Tsalko, Yu. S. (2008), *Finansovyj analiz* [Finansovyj analiz] Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.

15. Chernodubova, E. V. (2013), *Instrumenty adaptyvnoho finansovoho mekhanizmu zabezpechennia prybutkovosti pidpryiemstv* [Tools of adaptive finance mechanism to ensure profitability of enterprises], *Naukovyj visnyk: Finansy, banky, investytsii*, vol. 3, no.22, pp. 44-49.